

SINIŠA HORVAT
Varaždin

KULTURNO-PROSVJETNI I ZNANSTVENI RAD ADOLFA WISSERTA

KULTUR-UND BILDUNGSFORDERNDE WISSENSCHAFTLICHE ARBEIT VON ADOLF WISSERT

Professor Adolf Wissert war einer der angesehensten Professoren des Varaždiner Gymnasiums in der ersten Haelfte dieses Jahrhunderts. Mit seiner Wirkung hat er einen bedeutenden Beitrag der lebendigen sozial - wissenschaftlichen taetigkeit gegeben, die ssich damals in Varaždin entwickelt hatte, dank der Taetigkeit der Gymnasialprofessoren und der Varaždiner Inteligenz. Obwohl er diese Stadt zu Dank verpflichtet hatte, war seine Taetigkeeit der breiten Oeffentlichkeit nicht genuegend bekannt und wissenschaftlich nicht bewertet.

Početkom XX. vijeka na varaždinskoj Gimnaziji okupila se nova generacija mladih, nadarenih profesora koja je dala svoj pečat čitavom razdoblju varaždinske povijesti između dvaju svjetskih ratova. Odgojili su cijeli niz novih pokoljenja, a svojim djelovanjem su ostavili neizbrisive tragove u društvenom životu ovoga kraja, osnivanjem ili sudjelovanjem u radu mnogih udruga. Na području kulture i obrazovanja poticali su osnivanje i rad kulturnih i prosvjetnih ustanova i pokretali mnoge hvalevrijedne akcije. Na znanstvenom području pak su pisali i objavljivali znanstvene radove i popularizirali znanstvena postignuća među širokim slojevima pučanstva. Jedan od pripadnika te sjajne generacije gimnazijskih profesora, koja je svoje obrazovanje stekla još u čuvenim sveučilišnim središtima Austro - Ugarske monarhije, bio je i profesor Adolf Wissert.¹ Nekoliko slijedećih stranica bit će pokušaj davanja pregleda njegovih postignuća ostvarenih tijekom perioda njegovog stvaralačkog rada.

Profesor Wissert rodio se 6. siječnja 1883. godine u Varaždinu u obitelji učitelja Adolfa Wisserta (starijeg) i Marije Sadil. Njegov otac je radio na

varaždinskoj pučkoj i na šegertskoj školi, a majka je bila domaćica. Pučku školu i gimnaziju mladi je Wissert pohađao u rodnom Varaždinu gdje je maturirao 1901. godine. Visoku naobrazbu stekao je na sveučilištu u Grazu studirajući zemljopis i povijest. Nakon završenih studija vratio se u rodni Varaždin i zaposlio se na varaždinskoj Gimnaziji² iz koje je i sam iznikao. Izvještaj Kraljevske velike gimnazije u Varaždinu za školsku godinu 1918.-19. više ga ne spominje u popisu gimnazijskih profesora. Dobio je namještenje na Trgovačkoj akademiji u Zagrebu gdje je kao predavač radio do 1925. godine.³ Nakon nekoliko godina provedenih u Zagrebu vratio se u Varaždin i na ovdašnjoj je Gimnaziji radio sve do odlaska u mirovinu, 1933. godine. Poslije drugog svjetskog rata u nedostatku kvalitetnog kadra nova vlast ga je ponovno aktivirala. U razdoblju od 1945.-46. obnašao je dužnost upravitelja varaždinskog Muzeja⁴ čijem razvitku i obogaćivanju je znatno pridonosio od njegovog utemeljenja. Profesor Adolf Wissert preminuo je 1. studenog 1957. godine. Iza njega su ostali vrijedni znanstveni rezultati, plodan pedagoški rad, neizbrisiv trag u društvenom životu i doprinos razvoju kulture varaždinskog kraja.

KULTURNO-PROSVJETNI I DRUŠTVENI RAD

Jedno od područja na kojima je profesor Wissert bio angažiran, zahvaljujući prirodi svoga posla, bilo je područje pedagogije. Svoj doprinos ovoj djelatnosti dao je kao vrstan predavač u Gimnaziji, ali i izvan nje, posebice u okviru Varaždinske gimnazijske ekstenze. Bio je i pokretač voditelj niza učeničkih aktivnosti te pisac članaka u kojima je razmatrao probleme nastave ili poticao i animirao učenike.

Na početku svoje karijere Adolf Wissert je, od kraja 1907. godine, zamjenjivao renomiranog profesora povijesti i zemljopisa na varaždinskoj Gimnaziji Julija Jankovića koji je, poradi bolesti, nekoliko mjeseci izbio s posla.⁵ Nakon što je istekao period "pripravnika srednjoškolskog učiteljstva", dobio je i stalno namještenje. Kao početniku dodijeljeno mu je više zaduženja, pa je u prvim godinama svoga rada predavao zemljopis, povijest, njemački jezik, a neko vrijeme i francuski jezik kao "neobligatan" predmet. Uz to je preuzeo i vođenje pripravnih tečajeva za zemljopis i povijest, a kasnije je prihvatio zaduženje čuvara zemljopisne stručne zbirke.⁶ Tek 1912. godine bio je konačno promaknut u status profesora.⁷

Već kao mladi profesor Adolf Wissert se također angažirao na društvenom i kulturnom planu. Tu je djelovao kao promicatelj kulture u okviru Muzealnog društva u Varaždinu, Matice hrvatske, Pučkog sveučilišta i varaždinskog Gradskog muzeja. Kao nositelj ili organizator pojedinih aktivnosti nastojao je pridonijeti unapređivanju kulture i očuvanju kulturnih vrijednosti. Sve to je radio unatoč mnogobrojnim zahtjevima koje je pred

njega kao početnika postavljalo njegovo zvanje i ustanova u kojoj je bio zaposlen. Vrlo brzo je postao povjerenik posebne organizacijske jedinice Matice hrvatske koja je na Gimnaziji oformljena poradi velikog broja učlanjenih profesora i učenika.⁸ Uz rad u Matici bio je i ubuduće čvrsto vezan tijekom gotovo čitave svoje karijere.

Kao pedagoški djelatnik nastojao je dati svoj doprinos rješavanju praktičnih problema i uklanjanju postojećih nedostataka u nastavi. U članku pod naslovom "O geografiji u višim razredima naših srednjih škola", objavljenom 1916. godine u Nastavnom vjesniku,⁹ iznio je svoje prijedloge o poboljšanju nastave zemljopisa. U ovom se članku osvrnuo na objektivne nedostatke prisutne u nastavi uopće, a posebice u nastavi zemljopisa; primjerice nedostatak udžbenika, pretjerano opterećivanje učenika nepotrebnim činjenicama,¹⁰ nedostatak interdisciplinarnosti u pristupu pojedinim sadržajima itd. Apostrofirao je probleme koji su nažalost, većim dijelom, prisutni i danas. Zemljopis je predstavio kao neku vrstu spone između historijsko-filozofske i prirodoslovne skupine predmeta i disciplina naglašavajući važnost njegovog fizikalnog dijela. Dajući svoje viđenje raspoređivanja nastavnih sadržaja zemljopisa kao predmeta, isticao je potrebu da se u izradi nastavnih programa krene od općeg zemljopisa prema specijalnim disciplinama te da se završi sa statistikom".

Na području javnog djelovanja profesor Wissert ponovno se življe angažirao u završnom razdoblju prvog svjetskog rata. "Jugoslavensko akademsko društvo Tomislav", udruga mladih, jugoslavenski orijentiranih varaždinskih akademičara¹² tada je nastojao iskoristiti nepovoljne društvene i gospodarske okolnosti stvorene ratom te raspadanje Austro - Ugarske monarhije za intenziviranje svoga rada na kulturno-prosvjetnom i političkom području.¹³ Kad su se, nakon donošenja "Svibanjske deklaracije", promijenile unutarnjopolitičke prilike, navedeno Društvo je pokrenulo više akcija usmjerenih prvenstveno na obrazovanje odraslih. U tu svrhu je između ostalih angažirana skupina mladih nadarenih gimnazijskih profesora među kojima i profesor Adolf Wissert.¹⁴ Već 1917. godine on je držao pojedinačna predavanja u Varaždinu, ali i u okolnim mjestima. Predavanje "O seljačkim zadrugama" je, nakon Varaždina, ponovio u: Biškupcu, Maruševcu, Vidovcu, Sračincu i Iliji,¹⁵ dok je prvotno posebno predavanje "O geografiji Istre" kasnije uklopljeno u ciklus predavanja "O Istri".¹⁶ Kad je pridobivena stalna publika, pokrenuti su takozvani ciklusi predavanja. U njima se jedna tema nastojala obraditi s više aspekata, angažiranjem stručnjaka za svako pojedino područje. Osim u već spomenutom ciklusu "O Istri", profesor Wissert je sudjelovao i u ciklusu predavanja "O Češkoj" u okviru kojeg je nastupio s predavanjem "Povijest Češke".¹⁷ Tijekom 1919. godine pak je, u okviru izdavačke djelatnosti "Jugoslavenskog akademskog društva Tomislav", pokrenuta biblioteka pučkih predavanja. Tu je, kao jedno od ukupno dva objavljena preda-

vanja, tiskano Wissertovo predavanje "Korist gospodarskih zadruga". No ta aktivnost je ubrzo zamrla zahvaljujući prvenstveno nedostatku novca,¹⁸ a profesor Wissert se u međuvremenu preselio u Zagreb.

U narednom kraćem razdoblju, do 1925. godine, profesor Adolf Wissert je radio na zagrebačkoj Trgovačkoj akademiji gdje je predavao trgovačku geografiju i njemački jezik. Svoj boravak u Zagrebu on je nastojao iskoristiti za sklapanje novih poznanstava i stvaranje prijateljskih veza u znanstvenim krugovima. Posebno dragocjenim se kasnije pokazalo prijateljstvo s poznatim zagrebačkim povjesničarom Đurom Szabom. No također je nastao održavati čvrste veze s rodnim gradom. Neposredno je pratio rad svojih kolega te kulturnu i društvenu djelatnost u Varaždinu. Neka od svojih zapažanja iznio je u tekstu pod naslovom "O radu varaždinske ekstenze", koji je objavljen u nastavcima u Zborniku za pučku prosvjetu. U tekstu je izložio historijat stvaranja Varaždinske gimnazijske ekstenze, precizno je naveo podatke o metodama i načinu njezinog rada, te broju i naslovima tema koje su obrađivane kroz predavanja. Apostrofirao je Varaždin kao "prvi od svih naših provincijskih gradova" na području pučkog prosvjećivanja. Također je iznio svoje zamjerke i dao savjete Zagrebu kao najodgovornijem našem središtu pučkog prosvjećivanja.¹⁹

Spomenuta Varaždinska gimnazijska ekstenza je, u travnju 1923. godine, priredila "Kulturno-historijsku izložbu grada Varaždina", jednu od najvrjednijih kulturnih manifestacija toga vremena u Varaždinu. Profesor Wissert pak je nastojao pružiti svu moguću pomoć svojim varaždinskim kolegama, posebice tijekom ljetnih praznika 1923. godine koje je provodio u rodnom Varaždinu.²⁰ Zahvaljujući velikom uspjehu i zanimanju koje je navedena izložba pobudila u stručnim krugovima i među građanstvom, Ekstenzin odbor je odlučio potaknuti organiziranje niza novih aktivnosti kojima je profesor Wissert pokušao pridonijeti. Tijekom pripremanja proslave tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva on je svoj boravak u Zagrebu nastojao iskoristiti da među Varaždincima, koji su tamo boravili ili radili, prikupi dobrovoljne priloge za podizanje spomenika čuvenom jezikoslovcu Vatroslavu Jagiću što je u početku predviđano kao jedan od mogućih sadržaja proslave.²¹ Pripreme za spomenutu proslavu tekle su nesmanjenom brzinom, a vrijeme Wissertovog povratka u Varaždin poklopilo se s njegovim završnim periodom. Kao središnji događaj te trodnevne manifestacije predviđena je svečanost otvaranja varaždinskog Gradskog muzeja. Zato se, po povratku iz Zagreba, profesor Wissert uključio u rad varaždinskog Muzealnog društva koje je 1923. godine i osnovano s ciljem da utemelji spomenuti muzej.²² On je posebno pridonio uspjehu teške borbe koja se vodila za Stari grad kao najprimjereniji prostor za smještanje budućeg muzeja. Njegova pomoć je također bila vrlo dragocjena pri unutarnjem uređivanju i opremanju muzeja. Pri tom se oslanjao na iskustvo i korisne savjete svog zagrebačkog prijatelja profesora Đure

Szaboa²³ koji je i kasnije pomagao pri rješavanju komplikacija s vlastima nastalim nakon otvaranja muzeja. Za tadašnji unitaristički režim bio je sporan natpis koji je urezan na ploči postavljenoj na ulaznu gotičku kulu prilikom otvaranja muzeja.²⁴ Zahvaljujući između ostaloga i intervenciji profesora Szaboa, sporni natpis je ipak ostao tamo gdje je i postavljen. Vrijedan doprinos profesora Wisserta sastojao se i u tome što je pri obavljanju svih tih pripremnih radova nastojao angažirati gimnazijalce nastojeći i tako odgojno-obrazovno djelovati na učenike.

Nakon što je 1925. godine uspješno otvoren Varaždinski muzej njegovim se utemeljiteljima, kao jedan od najakutnijih problema koji je trebalo riješiti, nametnulo pitanje uređenja okoliša Staroga grada. Nakon što je profesor Wissert preuzeo dužnost podpredsjednika Muzealnog društva, ta akcija se tijekom 1926. godine počela ostvarivati. Kad ga je Odbor Muzealnog društva ovlastio da započne potrebne pripreme, on se pismenim putem obratio savezu vrtlara - graditelja iz Dresdena tražeći odgovarajuću stručnu pomoć. Reagirajući na zamolbu profesora Wisserta, spomenuti savez vrtlara - graditelja početkom slijedeće godine uputio je u Varaždin gospodina Wilhelma Röhnicka. Nakon pregleda terena i potrebnih mjerenja gospodin Röhnick se obvezao izraditi "pokusnu osnovu za parkiranje" okoliša Staroga grada.²⁵ Iako je projekt parkiranja kasnije prilikom konačne realizacije preinačen, profesora Adolfa Wisserta možemo smatrati njegovim glavnim pokretačem te najzaslužnijim za izradu prvog projekta za parkiranje okoliša Varaždinskog muzeja.

Kad je, nakon nekoliko godina stanke, obnovljeno izdavanje gimnazijskih izvješća i profesor Wissert se uključio u tu akciju. Poradi novčanih nemogućnosti izvješća nisu izdavana u razdoblju od 1920.-1927. godine. Tada je skupina gimnazijskih profesora aktivnih u Varaždinskoj gimnazijskoj ekstenzi obnovila njihovo izdavanje, ali u novom obliku. Umjesto, kao ranije, pregleda suhoparnih brojčanih podataka i škratih birokratskih priopćenja, sada su ona bila zamišljena kao almanah ispunjen radovima gimnazijskih profesora i učenika. Izdavana su o trošku Ekstenze, dok su redakcijske poslove i lekturu obavljali sami gimnazijski profesori.²⁶ Nažalost, samo su prva godišta njihovih obnovljenih izdanja zadržala namjeravani oblik jer su već početkom tridesetih godina vlasti ponovno izvješćima nametnule propisani oblik.

Profesor Wissert pokušao je obnovljena izvješća iskoristiti u odgojno-obrazovne svrhe. U izvješćima za školsku godinu 1928.-1929., s namjerom da animira gimnazijalce, objavio je članak pod naslovom "Nešto za dokone dane". Pomoću njega ih je otvoreno pozvao da svoje slobodno vrijeme tijekom ljetnih praznika korisno upotrijebe skupljajući etnografsko blago u selima varaždinskog područja i opisuju narodne običaje svoga kraja da bi ih oteli za boravu te ih sačuvali za buduće naraštaje. Time je učenicima ukazao da i u tome valja slijediti ostale europske narode.

Veliko značenje u pedagoškoj djelatnosti profesora Adolfa Wisserta ima njegov andragoški rad. Kao i pred prvi svjetski rat, on je zajedno sa svojim kolegama redovito držao predavanja za pučanstvo u organizaciji Varaždinske gimnazijske ekstenze. Tu aktivnost je kontinuirano provodio sve do razdoblja krize "pučkog sveučilišta" koja je nastupila tridesetih godina.²⁷ No on nije bio samo kvalitetan predavač već i član Ekstenzinog Odbora u koji je izabran školske godine 1927.-1928.²⁸ U tom svojstvu je djelovao i nakon 1930. godine kad je Ekstenza preimenovana u Varaždinsko pučko sveučilište.²⁹

U tom razdoblju počele su se na varaždinskoj Gimnaziji vršiti opsežne pripreme za obilježavanje tristogodišnjice njezinog rada. U okviru pripremanja proslave povodom tog nesvakidašnjeg jubileja, prema odluci Ministarstva za prosvjetu i bogoštovlje osnovan je 1929. godine školski muzej. Za čuvara i voditelja navedenog muzeja postavljen je profesor Adolf Wissert. Njegov zadatak je bio da u okviru muzeja sakupi i sredi historijski vrijedan materijal vezan uz djelatnost varaždinske Gimnazije kroz povijest. Poradi toga su muzeju ustupljeni stara arhiva, zastarjela učila i neupotrebljivi udžbenici, dok je bivšim učenicima upućen poziv da u tu svrhu pomognu pri pronalaženju i prikupljanju kulturno-povijesnog materijala. Poduzete aktivnosti trebale su pripomoći pripremi kulturno-historijske izložbe koja bi predstavila tristogodišnji rad ove izuzetno vrijedne ustanove.³⁰ Nažalost, profesor Wissert nije mogao privesti kraju taj zahtjevniji posao jer je sve češće pobolijevao. Tijekom školske godine 1932.-1933. u tri navrata je bio na bolovanju.³¹ Umirovljen je nakon punih četvrt vijeka uspješnog rada s učenicima³² koji su ga pamtili po strogosti, ali također i po visokoj stručnosti i znanju. Otišao je u mirovinu prije nego što je Gimnazija navršila puna tri vijeka svojeg postojanja.³³

Nakon odlaska u mirovinu profesor Wissert je međutim nastavio sa svojom aktivnošću na kulturnom i društvenom području. Više godina je, bez naknade, radio u Gradskom muzeju vodeći borbu za njegovo proširivanje i obogaćivanje. Povodom desetgodišnjice Varaždinskog muzeja 1935. godine izborna su sredstva za otvaranje triju novih muzejskih prostora. Postavljeni su salon Đure Ritzsa, mala soba s pokućstvom i hodnik s portretima varaždinskih građana.³⁴ Profesor Wissert je tada obavljao dužnost tajnika varaždinskog Muzealog društva, pa je nastajao pridonijeti priređivanju "Spomenice varaždinskog muzeja 1925.-35." čijim izdavanjem se željela obilježiti spomenuta desetgodišnjica. U tu svrhu je Adolf Wissert uz pomoć profesora Franje Galinca³⁵ priskrbio novčanu potporu od deset tisuća tadašnjih dinara.³⁶ Sredstva je darovala Matica hrvatska čiji je aktivni član profesor Wissert ostao tijekom cijelog svog radnog vijeka.³⁷ Ova je "Spomenica" bila zamišljena kao prva takva publikacija Muzealnog društva s čijim je izdavanjem ono namjeravalo nastaviti i u buduće.³⁸ Profesor Wissert je i dalje nastavio neumorno raditi u muzeju upoznavajući se u tančine s njegovim inventarom. Zato nije neobično

da je nakon odlaska Krešimira Filića u Zagreb, u razdoblju 1945.-46., upravo on na kratko imenovan na mjesto upravitelja Varaždinskog muzeja.³⁹ U tom svojstvu je nastojao pridonijeti rješavanju niza još neriješenih problema, osobito zbrinjavanju tamo pohranjenog povijesnog gradiva.

ZNANSTVENI RAD

Kao znanstveni radnik Adolf Wissert je napisao više stručnih i znanstveno-popularnih rasprava i članaka u kojima je najčešće obrađivao tematiku vezanu uz rodni Varaždin i njegovu prošlost. No posebno je vrijedan njegov rad na prikupljanju i sređivanju povijesnog gradiva. Trudio se da ono bude objavljeno i tako dostupno svima onima koji bi ga mogli koristiti u daljnjoj obradi ili znanstvenom radu.

Prvi znanstveni rad profesora Wisserta je nastao još u razdoblju njegovog boravka na studiju u Grazu i zahvaća u zemljopisnu struku što inače nie slučaj s većinom njegovih radova. Bila je to kraća rasprava od svega desetak stranica napisana na njemačkom jeziku pod naslovom "Das Wangernitzenkar in der Schobergruppe" koju je 1905. godine objavilo Geografsko društvo iz Gracza. Rasprava je bila rezultat Wissertova proučavanja alpskih ledenjačkih jezera i njihova okoliša sprovedenog tijekom jednog izleta u prirodu 1904. godine. Rezultati istraživanja su pregledno ilustrirani tabelarnim prikazima i popraćeni zemljovidima te fotografijama. Također je predložen precizan opis mjernih instrumenata te tehnika i postupaka koje su korištene prilikom istraživanja. Ova rasprava je ujedno i jedini Wissertov do sada poznati rad s područja zemljopisne struke.

U razdoblju najživljeg profesionalnog, kulturno-prosvjetnog i društvenog angažmana, profesor Wissert očito nije imao vremena za objavljivanje znanstvenih radova. Tek pošto je umirovljen, intenzivnije je poradio i na ovom području. Zato su slijedeći znanstveni radovi profesora Wisserta objavljeni tek u već spomenutoj "Spomenici varaždinskog muzeja 1925.-35-". Zahvaljujući prvom njegovom ovdje objavljenom prikazu, nazvanom "Bilješke o nekim varaždinskim kućama", stekao je laskavi naslov "najboljeg poznavatelja starog Varaždina".⁴⁰ To je zapravo bila neka vrsta pionirskog rada na tom području. U njemu je na dvadesetak stranica locirao četrdesetdevet objekata starog Varaždina i iznio niz vrijednih povijesnih podataka o njima, njihovim vlasnicima i promjenama vlasništva nastalim tijekom vremena. Prikaz je popratio zemljovidom nazvanim "Stari i novi Varaždin" na kojem je označio objekte obrađivane u tekstu navodeći suvremene njihove adrese. Prema riječima profesora Wisserta ovaj je rad "mjestopis grada" koji treba "poslužiti Varaždincima", a povjesničarima "uštedjeti mučno sabiranje ovakvih sitnica".⁴¹

Stoga se i ne treba čuditi što je kasnije korišten kao odlično polazište za znanstveni i publicistički rad, ali i za izradu starijih turističkih vodiča kroz Varaždin.⁴²

Drugi Wissertov tekst nazvan "Tekst požunskog stuta" koji je također objavljuje u "Spomenici" zapravo je neka vrsta dodatka raspravi A. Krajanskog pod naslovom "O statutu varaždinskih ranarnika, brijača i kupeljnika iz godine 1557." u kojoj je navedeni statut i analiziran.⁴³ Wissertov dodatak je latinski tekst pravila požunskog ranarničkog ceha koji je, prema želji varaaždinskih majstora, požunski načelnik dao prevesti s njemačkog na latinski jezik kako bi on poslužio kao podloga za izradu pravila varaždinskog ceha.⁴⁴ Objavljivanjem "Teksta požunskog statuta" profesor Wissert je otvorio još jedno vrijedno područje u okviru svog znanstvenog rada, a to je priprema i prezentacija originalnih povijesnih vrela kao polazišta za stručni i znanstveni rad.

Rasprava podnaslovom "Les Bombelles" pisana je francuskim jezikom i objavljena u Analima francuskog instituta u okviru izdanja "Familles francaises en Croatie".⁴⁵ To je kratki genealoški prikaz ove ugledne, podrijetlom francuske plemićke obitelji od njenog prvog spomena u XII. vijeku, pa preko službovanja po mnogim europskim dvorovima sve do rodbinskog povezivanja s čuvenom hrvatskom grofovskom obitelji Drašković. Na temelju rodbinskog zbližavanja Bombelli su od Franje Draškovića Trakošćanskog dobili u miraz posjede Opeku i Zelendvor. Ovdje su zasnovali svoj novi obiteljski dom i svojim su djelovanjem ostavili ujerljive tragove na širem varaždinskom području.⁴⁶ I u ovoj raspravi nastavio je profesor Wissert s praksom objavljivanja povijesnih vrela pridodajući joj kao prilog korespondenciju kneza Metternicha i Henria Bombellesa,⁴⁷ čime je bitno povećao njezinu vrijednost.⁴⁸

Profesor Wissert bitno je pridonio i objavljivanju "Povijesnih spomenika slobodnog i kraljevskog grada Varaždina". Priprema i sređivanje povijesnog gradiva za prvi svezak "Povijesnih spomenika" povjereni su, s namjerom da se povijesna vrela spase od eventualnog uništenja u ratnim sukobima drugog svjetskog rata, negdašnjem Wissertovom đaku, paleografu Zlatku Tanodiju koji je u predgovoru "Povijesnih spomenika" zahvalio svom profesoru za temeljna znanja iz paleografije. A kad je prvi svezak, koji je obuhvaćao isprave od 1209.-1526. godine, ugledao svjetlo dana, već su Tanodi i Wissert zajedno priređivali njihov drugi svezak. Poradi ratne opasnosti gradsko poglavarstvo je nastojalo ubrzati izdavanje tog sveska. Uz zapisnike gradskog poglavarstva za period od 1454.-1464. i 1467.-1469. godine on je trebao obuhvatiti listine grada Varaždina iz prve polovice XVI. vijeka koje je Zlatko Tanodi pronašao u budimpeštanskom državnom arhivu, zatim rječnik nužan za praćenje njemačkih dijelova zapisnika, kazalo imena i stvari, pa sažeti prikaz kulturno-povijesnih prilika u Varaždinu i tloris grada sa zemljovidom okolnih naselja u XVI. vijeku.⁴⁹ Ali su ratne prilike pri realizaciji stvorile niz prepreka premda je

sve spomenuto bilo sustavno priređivano.⁵⁰ One bi nužno dovele do kašnjenja pri objavljivanju barem za nekoliko mjeseci, pa je poradi opće nesigurnosti odlučeno da se prvo izdaju samo zapisnici magistrata. To je početkom 1944. godine i učinjeno u obliku prvog dijela drugog sveska, a na kraju su pridodane i listine iz budimpeštanskog državnog arhiva. Ostala pomagala trebala su biti objavljena u drugoj knjizi drugog sveska kad bi to prilike dopustile. No to nažalost, nikad nije ostvareno, a preostali priređeni materijal, ako još uopće postoji, nije moguće pronaći. Na temelju tog nedostupnog materijala neki su Wisserta smatrali začetnikom teorije o varaždinskom tlorisnom trokutu kao urbanističkoj osnovici novoga grada na trasama starih cesta.⁵¹

Nakon drugog svjetskog rata profesor Wissert je nastavio raditi na priređivanju i objavljivanju povijesnih vrela u suradnji s Ivanom Kolanderom, poznatim klasičnim filologom i profesorom na Gimnaziji. Pošto su obojica, nakon rata, dodijeljeni Muzeju, nastojali su adekvatno zbrinuti arhivsko gradivo koje je godinama pohranjivano ili postalo vlasništvo Muzeja. Počeli su sa sređivanjem porodičnog arhiva plemićke obitelji Bedeković sredivši i prepisujući 173 srednjovjekovne isprave, dok je iz preostalih 2200 profesor Kolander, nakon što ih je iščitao, načinio kratke izvadke.⁵² Prema dogovoru s Wissertom, profesor Kolander je sredio preostali porodični arhiv I. K. Sakcinskog koji je također čuvan u Muzeju i sadržavao bogatu korespodenciju u svezi s njegovim političkim, kulturnim i literarnim djelovanjem.

Suradnju s profesorom Kolanderom i rad na sređivanju povijesnog gradiva Adolf Wissert je kasnije opisao u "Arhivistu".⁵³ U drugom njegovom svesku iz 1951. godine objavio je članak pod naslovom "Arhiv grada Varaždina". Tu je dao kratak izvještaj o historijatu, stanju i sadržaju Varaždinskog arhiva koji je detaljno poznao jer je sam u njemu mnogo radio. Također je naveo mjere koje je nova vlast, nakon 1945. godine, poduzela za poboljšavanje rada i konačno utemeljivanje sustavne arhivističke djelatnosti. U tekstu "Arhiv I. K. Sakcinskog" pak je ustvrdio kako je to jedan od najpsežnijih naših arhiva iz tog vremena.⁵⁴ Također je, što mu je svojstveno, iznio kratak historijat tog arhiva i izvijestio je o sređivanju arhivalija koje mu pripadaju. A objavio je i popis najvažnije korespodencije složen prema abecednom redu imena autora.

Vrijedno postignuće u suradnji profesora Wisserta i Kolandera svakako je i priređivanje povijesnog gradiva za treći svezak "Povijesnih spomenika slobodnog i kraljevskog grada Varaždina". Zajedno su priredili i komentirali zapisnike gradskog magistrata za period od 1587.-1589. godine.- Uz transkripciju latinskog teksta izradili su i jedinstveno kazalo, ali ta knjiga tada nije objavljena.⁵⁵ No kasnije je ipak poslužila kao osnovica za prvi svezak "Zapisnika poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina" s čijim izdavanjem je započeto tek u najnovije vrijeme, od 1990. godine nadalje.⁵⁶

Tijekom svog istraživačkog rada profesor Wissert je napisao još nekoliko rasprava. Neke od njih su objavljene tek nakon njegove smrti. Tako je "Zagorski kolendar" iz 1957. godine objavio Wissertov tekst pod naslovom "Nešto o prvom varaždinskom teatru". U njemu je, na popularan način, opisao društveni život Varaždina u drugoj polovici XVIII. vijeka i sve pokušaje utemeljivanja varaždinskog teatra koji su uglavnom neslavno završivali poradi financijskih poteškoća ili nesređenih vlasničkih odnosa.⁵⁷ Iste godine je Liječnički vjesnik objavio njegovu raspravu "O zagrebačkim kupalištima potkraj srednjeg vijeka". Tu je prvo predstavio razvoj obaju tipova srednjovjekovnih kupališta⁵⁸ i tehnike kupanja koje su obično primjenjivane u njima. Zatim je izložio historijat najstarijih zagrebačkih kupališta i cjelokupnu organizaciju, običaje prilikom kupanja i opremu. Predočio je i probleme i sporove te ulogu kupališta u srednjem vijeku. Usput je naveo i vrlo dragocjene popise kupeljnika u Zagrebu i Varaždinu tijekom XV. vijeka.

Srodnom problematikom bavio se profesor Wissert i u raspravi pod naslovom "Pravila ranarničkog ceha u Varaždinu" koju je posthumno 1958. godine u "Starinama" objavila tadašnja JAZU.⁵⁹ Tu je profesor Wissert, uspoređujući izvore, dokazivao postojanje varaždinskog ceha brijača, ranarnika i kupeljnika još davne 1557. godine. Analizirao je promjene i uzroke promjena cehovskih pravila sve do potvrđivanja ceha što je svojom Konfirmacijom iz 1724. godine ponovio car Karlo VI. Predočio je doba u kojem su i varaždinski ranarnici, do sad obično zanatlije, počeli osjećati konkurenciju ispitanih kirurga koji su za obavljanje ovog odgovornog posla morali steći⁶⁰ priznatu naobrazbu.⁶¹

Također posthumno, Zagorski kolendar je objavio popularno napisanu raspravu profesora Wisserta pod naslovom "Hiljaduosamstočetrdesetosma". Pošto je prikazao strukturu tadašnjeg hrvatskog društva i Sabora, opisao je društveno-političku situaciju u samom Varaždinu u razdoblju revolucionarne 1848. godine. Analizirao je probleme na koje je nailazio tadašnji Jelačićev zapovjednik grada, barun Josip Neustadter. Posebno je opisao probleme izazvane prikupljanjem Jelačićeve vojske u gradu, pred pohod na Mađare, i strah Varaždinaca od mađarskog razaranja grada. Na kraju je predstavio epizodu iz samog Jelačićevoog pohoda u kojoj je šesnest tisuća loše opremljenih povratnika (tzv. pučki ustanak) vraćajući se kući, porazilo mađarske snage.

Osvrćući se na cjelokupno postignuće profesora Adolfa Wisserta, uvjeren sam da je nužno izvršiti temeljito vrednovanje njegova djela, što će nedvojbeno pokazati da mu je vrijednost daleko veća od pozornosti koja mu je do sada posvećivana. Glavne odlike njegova rada su sustavnost, temeljitost i preciznost, čemu je nastojao naučiti i pokoljenja povjerene mu mladeži, čime je iza sebe ostavio solidne temelje za one koji su ga slijedili. No zahvaljujući svojoj samozatajnosti i skromnosti, uvijek je ostajao u sjeni glasnijih i prodornijih suvremenika.

SAŽETAK

Profesor Adolf Wissert rodio se i školovao u Varaždinu, a studij povijesti i zemljopisa završio je u Grazu. Veći dio svog radnog vijeka, osim kraćeg razdoblja od 1919. do 1925. godine, proveo je u rodnom gradu. Svojim radom ostavio je neizbrisiv trag na nekoliko područja. Na području pedagogije istakao se kao vrstan predavač na Gimnaziji, ali i u gimnazijskoj ekstenzi, kao pisac članaka u kojima razmatra nastavnu problematiku ili animira učenike te kao poticatelj i nositelj raznih učeničkih aktivnosti. Bitno je pridonosio kulturnom i društvenom životu u Varaždinu sudjelujući ili često organizirajući rad u Matici hrvatskoj, Varaždinskoj gimnazijskoj ekstenzi, Muzealnom društvu i varaždinskom gradskom muzeju djelujući kao promicatelj kulture i čuvar kulturne baštine. Kao znanstvenik napisao je niz stručnih radova i znanstveno-popularnih članaka vezanih najčešće uz prošlost Varaždina. Također je sustavno sređivao povijesno gradivo čijim objavljivanjem je olakšavao rad svojim sljedbenicima. Usprkos svemu ostao je nedovoljno poznat čak i u lokalnim varaždinskim okvirima.

DIE ZUSAMMENFASSUNG

Professor Adolf Wissert wurde in Varaždin geboren, wo er auch die Schule besucht hat. Danach hat er in Graz Geschichte und Erdkunde studiert. Einen grosseren Teil seiner Wirkungszeit, ausser der Periode Zwischen 1919 und 1925, hat er in seiner Geburtsstadt verbracht. Mit seine Taetigkeit hat er unloeschbaren Spuren in mehreren Wirkungsbereichen hinterlassen. Er war ein faehiger Lehrer am Gymnasium, aber is auch in Varaždiner Extense als Autor der Artikel hervorgetreten, in denen er sich mit Unterrichtproblematik beschaeftigt. Ausserdem hat er Schueller zu verschiedenen Aktivitaeten angeregt. Entweder als Teilnehmer oder Organisator der Taetigkeit in Kroatischen Verein (Matica hrvatska), in der Varaždiner Gymnasiumextense, in der Museumsgemeinschaft und im Varaždiner Stadtmuseum hat er einen grossen Beitrag zum Kultur- und Gesellschaftsleben varaždin geleistet und als Bewahrer des Kulturerbes gewirkt. Er hat eine Reihe der Fachwerke und wissenschaftliches Artikel geschrieben, die die Vergangenheit Varaždins betreffen. Ausserdem hat er dem Geschichtsstoff systematisch geordnet und veroeffentlich und dadurch seinen Nachfolgen die Arbeit erleichtert. Trotz der verschiedenartige Taetigkeiten ist Professor Wissert sowohl ausserhalb als auch innerhalb von Varaždin nicht genuegebd bekannt.

BILJEŠKE

1. osim na zagrebačkom sveučilištu, mnogi profesori ove generacije studirali su u Beču, Grazu ili Pragu.
2. Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1907.-1908.
3. K. Filić: Profesor Adolf Wissert, "Varaždinske vijesti" br. 610, 1957.
4. M. Fulir: Znanstveni rad Adolfa Wisserta, "Varaždinska lira" br. 2, 28. XII. 1968.
5. Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1907.-1908.
6. gimnazijska izvješća od 1908.-1912.
7. Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1912.
8. Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1911.-1912.
9. tadašnje glasilo "Društva srednjoškolskih profesora"
10. smatrao je da se učenike bespotrebno opterećuje suvišnim imenima i brojevima
11. Nastavni vjesnik, Zagreb, god. 23/1915.-1916. str. 195.-199.
12. A. Kovačić: Pedeset godina narodnog sveučilišta u Varaždinu 1917.-1967.
13. R. Maixner: Akademsko društvo "Tomislav" u Varaždinu, Zbornik za pučku prosvjetu br. 1-2, str. 67.-69. Zagreb
14. Uz profesora Wisserta u navedenoj skupini sudjelovali su profesori: Krešimir Filić, Vladimir Deduš, Franjo Košćec i Milan Kaman
15. B. Svoboda: Pučko sveučilište u Varaždinu 1917.-1919.
16. isto
17. Organizirana su ukupno tri ciklusa predavanja. Uz spomenute, organiziran je i ciklus "Stari Varaždin"
18. R. Maixner: isto
19. A. Wissert: O varaždinskoj ekstenzi, Zbornik za pučku prosvjetu br. 1-2, str. 34.-37., Zagreb 1923.
20. K. Filić: Profesor Adolf Wissert, Varaždinske vijesti br. 610. Varaždin 1957.
21. K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967.
22. Muzealno društvo je osnovano u listopadu 1923. godine, nakon velikog uspjeha koji je polučila Kulturno-historijska izložba grada Varaždina.
23. K. Filić: Varaždinski muzej, Naše starine 1925.
24. Natpis urezan na ploči od mramora je glasilo: "U slavu tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva otvoren je 16. XI. 1925. varaždinski muzej".
25. K. Filić: Varaždinski muzej, Varaždin 1943.
26. Izvješće za šk. g. 1927/28.
27. K. Filić: Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920.-1941. Prilozi historiji Varaždina 1967.
28. gimnazijsko izvješće 1927.-28.
29. K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967.
30. državna realna gimnazija u Varaždinu, godišnji izvještaj za šk. g. 1929.-30.
31. odlukom Prosvjetnog odjeljenja Kr. banske uprave od 25.01.1933. dobiva bolovanje od četiri tjedna, 27. 03. 1933. bolovanje od tri mjeseca i 26. 05. 1933. ponovo bolovanje od tri mjeseca
32. gimnazijsko izvješće za šk. g. 1932/33.
33. Planirana kulturno-historijska izložba je ipak postavljena u okviru proslave jubileja 1936. godine i pobudila je veliko zanimanje javnosti.
34. K. Filić: Varaždinski muzej, Varaždin 1943.
35. Profesor Galinec je također radio na varaždinskoj Gimnaziji kao predavač hrvatskog jezika i književnosti. Zajedno s profesorom Wissertom sudjelovao je u radu Matice hrvatske.
36. Predgovor Spomenice varaždinskog muzeja 1925.-35.
37. A. Wissert je u međuvremenu postao i Matičin član - radnik i pridonosio je radu varaždinskog pododbora koji je djelovao od 1924. godine.
38. Slijedeća izdana publikacija bila je tek Filićev "Varaždinski muzej" izdana 1943. godine.
39. M. Fulir: Znanstveni rad Adolfa Wisserta, Varaždinska lira br. 2, 1968.
40. Ivy Lentić-Kugli: Povijesna urbana cjelina grada Varaždina, Zagreb 1977. str. 52.
41. A. Wissert: Bilješke o nekim varaždinskim kućama, Sšpomenica varaždinskog muzeja 1925.-35.
42. Turistički vodič Varaždin, 1964.
43. I spomenuta rasprava Artura Krajanskog također je objavljena u "Spomenici".

44. A. Wissert: Tekst požunskog statuta, Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-35-
45. A. Wissert: *Les Bombelles, Familles francaises en Croatie*, Zagreb 1939.
46. Pokrenuli su proizvodnju octa, izgradili uskotračnu željeznicu za eksploataciju drva, uredili su perivoj u Opeki, nabavili prvi automobil u ovom kraju.
47. priložena pisma su uglavnom iz razdoblja burne 1848/49. godine
48. A. Wissert: *Les Bombelles*
49. Povijesni spomenici slobodnog i kraljevskog grada Varaždina, svezak drugi, dio prvi, Pregovor Varaždin 1942.-1944.
50. Došlo je do kašnjenja u tisku, pa do tehničkih nemogućnosti da se u izvorima naznače mjesta za navode u kulturno-povijesnom prikazu.
51. M. Fulir: isto
52. A. Wissert: Arhiv grada Varaždina, Arhivist br. 2, 1951.
53. tada je to bilo glasilo arhivista FNRJ.
54. A. Wissert: Arhiv I. K. Sakcinskog, Arhivist svezak prvi 1952.
55. V. Pavliček: Nekoliko riječi o objavljivanju arhivske graade slobodnog i kraljevskog grada Varaždina.
56. Do danas je u relativno kratkom razdoblju od 1990.-1995. godine, izdano pet knjiga spomenutih zapisnika gradskog poglavarstva, a rad na priređivanju novih izdanja je u tijeku.
57. To je kratak članak od svega tri stranice.
58. kadno i parno
59. Navedeni tekst je u "Starinama" objavljen pod pogrešnim naslovom: "Pravila **radničkog** ceha u Varaždinu".
60. Morali su obvezno položiti stručni ispit na bečkoj univerzi.
61. A. Wissert: Pravila ranarničkog ceha u Varaždinu, Starine 1958.

LITERATURA

1. Gimnazija-SC-Gabriel Santo-Varaždin, Varaždin 1986.
2. Prilozi historiji Varaždina, Varaždin 1967.
3. K. FILIĆ: Varaždinska gimnazija 1636.-1936.
4. K. FILIĆ: Varaždinski muzej, Varaždin 1943.
5. Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-35.
6. R. MAIXNER: Akademsko društvo "Tomislav" u Varaždinu, Zbornik za pučku prosvjetu

Primljeno: 1996-11-21